

IFJ. PÉCZELY JÓZSEF.

(Első közlemény.)

Ifj. Péczely József egyike a legnevezetesebb férfiaknak, kik a múlt század első felében Debreczenben éltek. Történetíró tehetősége, bámulatos ékesszólása ismerette tette a város határain kívül is. De ezen a jelentőségén kívül van egyéb is, a mi vonz bennünket hozzá: az érdekessége. A mit érdekességen manapság érteni szokás, az megvolt Péczelyben. »Érdekes, írja Alexander Bernát, a mi vonzó, de rejtelmes, a mi különösségével meglep, megdöbben ugyan, de kiválóságával elbájol, a mi belső ellenmondásaival nyugtalanít és szépségével megszeretteti magát velünk.« S a debreczeni puritán tudósban többet találunk e belső ellenmondásból, mint gondolnánk. Nem vonz-e bennünket az a költői hév, lelkes hazaszeretet, a mi történeti műveit átlengi, a mely frissen érezhető ma is az elfakult lapok olvasása közben; nem vonz-e az a hatalmas alak, a ki nagy tudománya mellett, — a mi abban a korban nagy szó, — nem átalult leereszkedni az ifjúsághoz, hogy példát adjon neki, buzdítsa a költészet ápolására s a kinek legnagyobb érdeme, hogy az ifjúság gondolkozását hozzásimította az új időknek a régítől elütő szelleméhez?

Viszont tekintete zord, modora rideg, ellenmondást meg nem tűrő, tanítványaival szemben szigorú, a köteletség teljesítését feltétlenül megköveteli. Tisztvársaival szemben sem enged a maga álláspontjából, a melyet mindig törhetetlenül megvédelmez s nagyrészt ezért nem is válik előttük népszerűvé. Magánéletében takarékos a fukarságig s az a néhány szó, a mi öregek ajakán megmaradt róla, kevesebbet beszél úttörő érdemeiről, keveset történelmi munkáinak becséről, de annál többet kapzsiságáról. Mondjuk ki nyíltan, Péczelynek városában ma is uzsorás híre van. Az volt ezelőtt 50, 60 vagy 70 évvel is. *A kofák bankárja* — ez a gúnynév ép úgy kijárt neki, mint a *viaszkatoná* — a mivel ridegségét, feszes tartását csúfolták.

Másrésről gondos alapítványokkal, nem egyszerű tanár, de főurakhoz illő ajándékokkal, közművelődési intézmények támogatásával találkozunk. Mindmegannyi belső ellenmondás, a mely az elfogulatlan ítélő bírálatára, az utókor igazságszolgáltatására vár.

A nagy történettudós életének elejét és végét nem kisebb

határkövek jelzik, mint a francia forradalom kitörése és a magyar szabadságharcz lezajlása. 1789-ben születik, 1849-ben hal meg. Igazi történettudósnak való időpont a születésre és halálra!

A debreczeni kollégiumban tanul és tanít. Erre az időre esik a háromszáz éves főiskola újjáépítése. Mintha ez szimbolizálná, mint látja nagy tudósnk a kollégium régi falait, majd megúj-hodását. Látja a régi idöket, a hagyományokban megrögzött ösdi szellemet s szeme előtt történik lassanként a megújulás. Látja, a mint az új szellem belopózik s megerősödik nagy küzdelem, hosszú harcok után, *quorum pars magna fuit*.

Tudományos műveit még a külföld is méltányolta; legelső tudományos társaságaink tagjuknak vették fel. Érintkezésben állott az ország számottevő tudósaival s akadémiai megbízatásai elárulják azt a tekintélyt, a melyben részesült.

Sírkövén alig lehet elolvasni a betűket. A debreczeni kollégium udvarán játszadozó gyermek nem ismeri nevét. A főiskola könyvtárában érzéketlenül, minden elfogódás nélkül lépked el képe előtt az ifju.

De az ő síri nyugalma ez nem zavarja. Am ha a síron túl él a lelke, a mint hisszük, hogy él: meglegedve, büszkén néz le a mennyekből. Az út, a mit ő tört, járhatóvá lett, kiszélesedett. Az ifjuság szelleme szabad s a nemzeti költészetten nagyobb lelkesedéssel csügg mint valaha.

Ez, illik elismerni, ez az ő dicősege. Megérdemli, hogy sírfelirata szavaival: neve, a mint életében, olyan tiszta fénynyel tündököljék halála után.

I.

Péczely József Rév-Komáromban született 1789. november havában s ott ugyanezen hónap 26-án meg is kereszteltetett. Feltűnő, hogy életrajzai egymástól kapták sorban azt a hibás adatot, mely szerint írónk december 25-én született volna. Ezt írja az 1863. évre szóló Akadémiai Almanach,¹ a Moenich-Vutkovics-féle Magyar Írók Névtára² meg a Magyar Lexikon. Sőt még az újabb források nem elégsznek meg az egy hónappal s egy egész esztendővel vesznek el írónk életéből. Így 1790. december 25-ére teszi születését Bakóczy János³ a Sárospataki Füzetekben⁴ megjelent életrajza, a Pallas Lexikon, sőt e tévedést hirdeti kőbe vésve a tudós sírfelirata is a debreczeni Kossuth-utczai temetőben.

Ezzel szemben minden félreértést kizárva állapítható meg a

¹ 261. l.

² 163. és 412. l.

³ Bakóczy: A debreczeni főiskola tanárainak életrajzi adatai.

⁴ Sárospataki Füzetek. Szerk. Bihari Imre 1869. XIII. évf. IV. és V. száll.

pontos adat a rév-komáromi ev. ref. egyház születési anyakönyvének I. kötetéből. Ennek 92-ik lapján van a következő bejegyzés:¹

Év: 1789.

Hónap: November.

N. Dom.	Dies	Baptisat	Nomen		Baptisantis
			Parentum	Patrinorum	
771 ²	26	Joseph	RD. Joseph Péczeli ministr. H. C. N. Cath. Varjas	Sam. Mindszenti Min. H. C. N. Clara Thaly	S. Mindszenti

E bizonyára közös töről fakadt tévedés okát keresni haszon-talan fáradság volna. Annyi bizonyos, hogy 1789. november 26-án öntötte az újszülött fejére a keresztvizet Mindszenti Sámuel, édes- apjának pályatársa. Következésképp a születése egy pár nappal előbbre eshetett.

A Péczely-család régi nemes család, noha az *y-t* csak írónk kezdi használni s atyja kezeirésében csak a szerény *i*-vel talál-kozzunk. Eredetére nézve biztosat nem mondhatunk; genealógiánk legnagyobb művelője Nagy Iván³ csak találgatás gyanánt említi, hogy a pestmegyei Péczelről származhatott. Takács Sándor írónk atyjának életrajzában *péczeli* előnévről tesz említést.⁴

Siebmacher nagy czimerkönyvében⁵ van egy Péczely-czimer: felemelt jobbában három kalászt tartó oroszlán. De a kommentáló siet hozzá tenni, hogy volt és van Magyarországon több Péczely-család, a melyek különböző czimert viselnek. Csakugyan Péczelynk is a család más ágához tartozott; czimerében⁶ egy egyszerű ágaskodik, míg a korona felett kardot tartó kéz nyúlik ki.

Édesapja: id. Péczeli József, komáromi prédikátor, irodal- munk halhatatlan dísz s egyik legtisztetéreméltóbb alakja, a kitől ő nemcsak nevét, hanem a szépnek s jónak rendületlen tiszteletét, az irodalom művelésére s az idegen nyelvek elsajátítására való hajlamot örökölte.

Írónk atyja korán jutott árvaságra s Debreczenbe került diáknak. A szorgalmas s tehetséges ifju felkeltette a debreczeni kollégium nagynevű és még nagyobb lelkű tanárának Csákvári Varjas Jánosnak érdeklődését. Gyakran hívta házához s egész Debreczenben tartózkodása alatt kitüntette jóakaratóval. A Varjas-

¹ Rác Elemér révkomáromi s. lelkész úr szives közlése.

² Ebben a házban született Tóth Lőrincz is.

³ Nagy Iván: Magyarország családai: IX. 190. 1.

⁴ Péczeli József élete. Nemzeti könyvtár 39. sz.

⁵ Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch III. k. 357. tábla.

Szöveg 489. l.

⁶ Ifj. Péczely József végrendeletének pecsétjén, Debreczen város levél- tárában.

ház emléke felejthetetlen maradt Péczeli József előtt, a mikor már messze szakadt az alma matertől s midőn tanulmányával elkészült és prédikatori pályára lépett, visszajött Debreczenbe, hogy magával vigye tanárának, a ki atyja helyett atyja volt, leányát feleségül.

Varjas Katalin hűséges hitvese lett Péczelinek, gyöngéd lelkű nő, a ki férjéért, gyermekeiért minden áldozatra képes volt.

Három gyermekök született: Krisztina, Klára és József. Krisztina világrajötte volt az öreg Varjasnak utolsó öröme. A mikor értesült róla, már közel érezte halálát s vejehez írt utolsó levelében¹ így sóhajt fel: »Krisztinám, Krisztinám! esméretlen kis leányom, láthatlak-e téged valaha?«

Bizony nem láthatta, 1786-ban meghalt. Péczeli gyermekei közül csak a két fiatalabbik maradt életben. Krisztina, ki, a mint a M. Hirmondó írja, »jeles reménységű és sok mineműségekkel ékeskedő vala,« elhunyt 1792-ben.²

A családnak a kis Jóska gyerek volt a szemefénye, az édesapa legfőbb büszkesége. Író barátainak is eldicsekszik vele, a kik szerencsét kívánnak a boldog tudósnak és kis fiának. Érdekes *Gvadányinak*, a Peleskei Nótárius híres szerzőjének levele, melyben *egyenest megjósolja, hogy nagy ember lesz a kis Jóskából, sőt nagy poéta*: »Jóska kis druszámat is nevelje isten örömeire én oly itélettel vagyok felőle, hogy Latonia első förödésére Castalius kútjából merített vizet, mely is oly nagy poétának fogja formálni, mely nagy az ő kedves és érdemes József atyja, másként is nem szokott az alma fájától messze höngörögni.«³

De az édesapa boldogságának ideje meg volt mérve, a túlfeszített munka, az óriási irodalmi elfoglaltatás, melyet csak mellékesen kellett végeznie, rögzös papi pályája mellett, megtörte a javakorbéli férfit. Betegségbe esett s a jó Péczeliné, a ki még alig sírta el könnyeit elsőszülött gyermekéért, nemsokára férje halálos ágyán roskadt össze.

Péczeli József 1792. december negyedikén csendesen kiszenvedett.

Óh, ha tudta volna az a sokat szenvedett nagy magyar az elmulás fájdalmas pillanatában, hogy abban a hároméves gyermekben, a ki betegágya körül lézeng, fel se tudva fogni a reá váró szörnyű gyász nagyságát, abban a kis izmos fiuban nevének méltó örököse, chauvinista eszméinek méltó továbbhordozója, a magyar irodalomnak, a magyar tudománynak, hasznos, derék bajnoka támad! Lelkesedésben a rajongásig menő, akarátának keresztültitelében a ridegségig

Elmult a temetés.

¹ Takács Sándor dr.: Id. P. J. élete 44. l.

² Takács Sándor dr.: Id. P. J. élete 44. l.

³ Gvadányi József gróf levele: id. Péczeli Józsefhez 1790. márcz. 4. A M. T. Akad. kéziratárában. Kiadva Tört. Eletr. Széchy Károly: Gvadányi életrajza 305. l.

A szegény özvegy szívét a nagy fájdalomon kívül nem csekély gondok is tépdesték. Két apró gyermekével mihez fogjon? Hogyan tartsa el őket?

Elismeréssel kell feljegyeznünk, hogy a nehéz anyagi gondokkal küzködő komáromi eklézsia méltón bánt nagynevű papjának családjával.¹ De Péczeliné sem volt az az asszony, a ki könnyű szívvel tűri, ha nagylelkűséget gyakorolnak vele. Lemondott a kegydíjról s engedett édesanyja hívó szavának, haza ment gyermekeivel Debreczenbe.

Csákvári Varjas János özvegyéhez odaköltözött a második szomorú asszony.

Írónk emlékezetében hamar nyomja el az elmosódó gyermekkori benyomásokat, az édesanya gondtalan kaczagását, a szóke allonge-parókás édesapa öröke derült arczát a nagyanyai ház szerető, de mindig komoly képe.

A korán fürkésző gyermek tekintete hozzászokott a nagyanya komor arczához, szegény édesanyjának sírásra álló szeméhez.

Komoly körülmények között indult meg ifju kora. Az édesanyai szeretet hamar beléoltotta a munkakedvet s a végtelen kötelességérzetet, a mely annál nagyobb táplálékhoz jutott, midőn eljött az iskolába járás ideje.

Péczely József életének vizsgálatánál különösen szemügyre kell venni azt a hatást, a mivel az iskola volt reá. Mit talált ez a nagy tudósunk az ősi főiskolának padjain, hogy azt majdan meg-huszoszorozva adja vissza a katedráról?

Miután, a mint később látni fogjuk, 1804-ben szubszkribált, következők, hogy körülbelül hét évvel előbb, 1797-ben lépett az iskola kötelékébe.

Alig néhány év telt el a legújabb tantervváltoztatás óta.

1777-ben adta ki Mária Terézia óriási fontosságú tanügyi rendeletét, a *Ratio Educationis*-t, óriási fergeteget támasztva a protestantizmus vizein. Oly erővel, oly kitartással folyt az ellenállás, hogy a rendelet zátonyra kerül s éveken át nem tud érvényre jutni, míg nem II. József az összes alkotmányellenes rendeletekkel együtt ezt is visszavonja. Tehát, a mint a debreczeni kollégium tudós történetírója, Sinka Sándor² megjegyzi, »a protestáns egyház a Ratio elleni küzdelemben közjogi tekintetben diadalt aratott, de nem így volt azon szervezet tanügyi oldalával. E tekintetben ezen korszakalkotó mű hatása elől nem tudott elzárkózni«.

Így 1791-ben módosítják a hűsz esztendő tantervet, még pedig elvitathatatlanul a Ratio modern szellemében. S e változtatásból a legnevezetesebb kétségtelenül a történelem behozása. Beteljesül az 1770-ki Methodus jámbor óhajtása: »Optaremus, ut

¹ V. ö. Péczely levelével Toldyhoz (1843. jan. 13.), mely egyéb életrajzi adatokat is tartalmaz atyjára vonatkozólag.

² A debreczeni ref. főgymn. milleniumi értesítője 103. l.

brevis notitia historiae universalis imprimis historiae patriae hujus classis alumnis tradi posset.»

A főtantárgy természetesen a latin nyelv és irodalom, mellyel a második osztálytól kezdve foglalkoznak roppant alapossggal. A három felső osztályban tere van a magyar nyelvnek is. Emellett egy kevés mathezis, földrajz, valamivel több a vallástanból, — s előttünk a Péczely diákkorabeli tanítás képe.

Az 1792-iki törvényekből megítélhető, milyenek voltak a fegyelmi viszonyok; a törvények szigoruak, de sok helyen találkozzunk méltányos, humánus intézkedéssel, különösen nagy súlyt fektetnek a vallásosság ápolására; az esküdözés, Isten nevének emlegetése szigoru büntetéssel jár.

Az alsóbb osztályokat évszázados hagyományok szerint végzett diákok oktatták, míg a felügyelet az u. n. *classium inspectorokra* hármlott.

1801-ben *Budai Ézsaiás*, a jeles történetíró, később superintendens, lett *classium inspector*. Ekkor lépett írónk vele közelebbi ismeretségbe.

Szántszándékkal domborítottunk ki az imént egy pár fővönást írónk atyjának diákéletéből, hogy el ne kerülhesse a figyelmet a két pálya kezdetének hasonlósága. Mind a kettő árva fiu, szegény prédikátor árvája. Debreczenbe kerülnek diákoskodni s a drága *alma mater* feléjük is tartja duzzadó emlőit, onnan szívják a tudomány édes anyatejét. Aztán támad mind a kettőjöknek egy-egy jóságos pártfogójuk, »a ki az atya helyét pótolja a korán atyját vesztettnek.¹ Amannak Varjasban, ennek Budai Ézsaiásban.

Budai Ézsaiás az ébredő magyar irodalom derék munkása volt s igaz tisztelettel csüggött az idősebb Péczelin, megsiratta annak korai halálát. Hogyne tüntette volna ki érdeklődésével a költő-pap elárvult fiát, a ki iskolalátogatásai alkalmával mindig kivált társai közül! Ha hozzávesszük, hogy a fiu édesanyjával atyafiságban² is volt: elég magyarázatát leljük a Budai és Péczely közt kifejlődött, hosszú ideig tartó benső barátságának.

A Budaiék házában töltött idő több volt pusztá szórakozásnál. A vajas kenyérnél, a mit a jó Klári néni kent fel, kiről öreg korában is végtelen szeretettel³ emlékszik meg, nagyobb élvezettel fogadta a gyermek azt a táplálékot, a mit a nagy professzor adott neki. Figyelemmel csüggött az ajkán, midőn a történelem valamely megragadó részét emelte ki, midőn munkára serkentette s kitartásra buzdította.

Nem megkedveltette vele a történetet, — lelkesítő szavaival szenvedélyévé tette a növekedő ifjunak. Kétségtelen, hogy a *Magyarország históriájának* szerzője hatott történetírónkra legközvetet-

¹ Péczely J.: Emlékbeszéd Budai Ézsaiás felett. Akad. Évk. VI. k. 43. 1.

² Budai neje Erceei Klára volt, Erceei Dániel mezőtúri lelkész és Varjas Klára leánya, Csákvári Varjas János unokája.

³ Emlékbeszéd Budai É. felett. Akad. Évk. IV. k. 53. 1.

lenebbül s nem pusztá szóbeszéd volt, midőn az akadémiában felújítván emlékezetét, elmondta, hogy a megboldogult neki közeli rokona, tanára, mestere, fiatal éveiben vezetője és buzdítója volt.¹

Múlnak az évek. József könnyű szerrel járja ki egymásután a *classis*okat, 1804-ben befejezi a gimnáziumot és az akadémiára kerül s ebben az évben aláírásával kötelezi magát a főiskolai törvények megtartására.²

Ekkor kezdi tanítani Budai is, a ki a történelmen kívül a görög nyelvet és a latin ékesszólást adta elő. Tanította még Sárvári Pál a matematikára és fizikára, Szilágyi Gábor theológiára meg egyháztörténetre és Széplaki Pál a hazai jogra.

Az ismeretszerzés, a gyűjtés egyforma, hasznos esztendei ezek, melyeknek egyformaságába annál élénkebb változatosságot hoz, annál kedvesebb meglepetést okoz egy pár sor írás.

Pár sor, de azt nem kisebb ember vetette papírra, mint *Kazinczy Ferencz*.

A széphalmi bölc 1808-ban levelezni kezdett *Kölcsey* Ferenczcel, a kiben korán felismerte a lángészt s gyakran írt neki, még mint debreczeni tanulónak. Kölcsey 1805-ben szubszkribált, egy esztendővel később mint Péczely, a kinél egy évvel fiatalabb is volt. Kazinczy öt első leveleinek egyikében méltatja figyelmére, midőn így ír:

»A kis Péczeli 's a' kis Dobos³ a Budai Préd. fíja, Debreczenben vannak-e még s barátjai-e Kedves Öcsém Uramnak? Óhajtanám, hogy azok volnának. Köszöntöm őket. Mondja meg nekik, hogy őket szemmel tartom. Gyűjtsenek, míg a' gyűjtés' ideje tart. Kevés idő múlva a mézcsinálás ideje áll bé.«⁴

Milyen érzés tölthette el az ifjút, midőn társa hozzá lépett s a levelet mutatta, az ország legnagyobb írójának levelét, a melyben órála is esik szó, szeretettel, érdeklődéssel: könnyű elképzelnünk. Magasra szokellő becsványát meghatványozta, szilárd akaratának még nagyobb lökést adott.

Kölcsey pár nap múlva felelt. »Azon ifjak — írja, — kik szerencsések voltak a' Tekintetes Úrtól szemmel tartatni, még a' mi Collégiumunkban tanulnak. — — Péczelinek megvittem a' Tekintetes Úr köszöntését, ki is azt mindazon tisztelettel fogadta, melyet az érdemel. Ezek mindketten nagyreménységű Ifjak és hiszem is, hogy azon reménységnek meg is fognak felelni.⁵

Kazinczy jóakarátának és érdeklődésének egyéb jeleivel is

¹ Emlékbeszéd Budai Ézsaiás felett. Akad. Évk. IV. k. 43. l.

² Subscriptionalis könyv. (Leges Coll. Helv. Conf. Addictorum Debr. A. Chv. D. 1792. Item Nomina Discentium Sen. Studiosorum 1792—1824. 199. l.)

³ Dobos József 1803-ban szubszkribált, később duna-pataji pap, aztán a solti egyházmegye proshéniora. (Szél Farkas följegyzése.)

⁴ Kazinczy levele Kölcseyhez Széphalomról 1808. jun. 13-án. (Kazinczy levelezése. V. k. 501. l.)

⁵ Kölcsey levele Kazinczyhoz Debreczenből 1808. jun. 25-én. (Kazinczy levelezése V. k. 514. l.)

találkozunk. Fazekas Istvánhoz intézett levelének¹ végén ott áll azoknak a neve, a kiknek meg akarta küldeni legújabb munkáját. A 13 név között van kilenczediknek »a kis Péczeli« is. Erre vonatkozik Szentgyörgyi József Kazinczyhoz írott levelének² egy részlete: »Péczely József Uramnak elindulása előtt egy pár órával magam adtam át a számára küldött nyomtatványt; ez az igen jó reménységgel kecsegtető Ifju Túrra ment Rectornak, mivel a Seniorság mostani világban igen tsekély jövedelmű és oda is jobban fűzhet szárnyakat, további céljának elérésére.« De Péczely nem-sokára maga is kifejezte háláját egyik levelében.³

Kazinczynak ez a figyelme mindenesetre az idősebb Péczeli József fiának szólott s nincs okunk feltenni, hogy ez időtájt ő maga irodalmi hajlamainak már olyan jelét adhatta, a mely Kazinczyhoz jutva, a nagy író figyelmét felkelthette volna.

De ezzel nem mondottuk, hogy Péczely József a debreczeni kollégiumban töltött évek alatt az irodalommal nem foglalkozott, még csak verset sem írt. Ez ellen szól mindjárt az is, hogy első fenmaradt önálló költeménye Anglia libertatis Germaniae Vindex, melyet a göttingeni Georgia Augusta egyetemen írt,⁴ egy és más tekintetben az ügyesség, a gyakorlottság olyan fokát mutatja, hogy nem tekinthető a költő első szárnypróbálásának.

Ezek a költői kísérletezések azonban megsemmisültek. Milyenek lehetnek: következtethetjük az 1832-iki *Epigrammák 's Apróságok*nak ifjúkori darabjaiból. E könyvecske fordításait, mint maga mondja előszavában, még ifjúkorában szerezte.⁵ Nehány híres klasszikai sort ad vissza a nyelv és verselés gyakorlása végett. Nehány diák méri össze barátságosan az erejét, melyik fordítja le leg-ügyesebben ezt vagy azt a nehéz versszakot. »A cél nem annyira a győzelem, mint a meggyőzés volt« — írja Péczely⁶ s a tizenkét darab között egy pár igen sikerült akad.

A debreczeni kollégiumban Péczely nemcsak tudományának alapját vetette meg s ismereteinek javát szerezte, de az itt töltött évek egyéniségéhez nem egy új vonást adott.

Péczely diákévei alatt a kollégium puritán iránya teljesen meg volt szilárdulva. Ezt a szellemet sok kritika érte Csokonaitól kezdve, a ki gyűlölte, Kazinczyn, a ki gúnyolta, csipkedte és Kölcseyt át, a ki szintén kiméretlenül pálczáat tört felette, egész napjainkig, mikor elfogulatlanul tudunk e kérdésben itélkezni. Az azonban kétségtelen, hogy a puritánizmus iránya a kollégium kevés tanítványára volt oly áldásos, kevés ifju lelki hajlandóságá-

¹ Kazinczy levelezése VIII. k. 347. l. 1811 febr. 24.

² Kazinczy lev. u. o. 1811 márcz. 27.

³ Ez a levél jellemző egy és más tekintetben szerzőjére, ezért egész terjedelmében közöljük a függelékben.

⁴ Pallas Debrecina 60. l.

⁵ Epigrammák 's Apróságok, 5. l.

⁶ U. o. 7. l.

nak felelt úgy meg, mint a Péczelyének. Ha lehántjuk a puritánizmus bántó felső rétegét, a kicsinyességet, modorosságot, alatta vallásos buzgóság, a régihez, a múlthoz való ragaszkodás, komolyság, jellemzilárdság tűnik szemünkbe. E jellemvonásoknak, melyek mind élesen kidomborodnak majd a felnőtt Péczelyben, az eredete ide, a kollégiumi kiképzés idejébe nyúlik vissza.

Az 1809-ik év határkövet jelent pályája folyásában. Mint végzett diákra rábizzák a poéták osztályának tanítását.¹ Állásának becsülettel megfelel s ismereteit közben is folyton gyarapítja. 1811 márcziusában Mező-Túrra viszik az ottani iskolába rektornak. A mezőtúri iskola afféle algimnázium volt, a debreczeni kollégium partikulája. Ottani működéséről néhány jellemző adatot találunk a mezőtúri egyházi jegyzőkönyvekben.² Elismeréssel jegyzik fel, hogy »tanításbeli tsak nem hozzá hasonlíthatatlan dexteritása teljes gyönyörűségére vált az Eklézsia mind külső, mind belső Előljáróinak, ugy hogy nyerteseknek tartották magukat, hogy még esztendeig való szolgálatra ajánlotta magát.«³

Még nagyobb dicséret ömlik el a működése befejeztével kiadott szolgálati bizonyítványon. Lelkesen magasztalja az előljáróság a huszonnégy éves rektor érdemeit s szavait így fejezi be:

»Szép talentomával s tudományával a tanításbeli szorgalmatosság, jó mód és szerencsés előmenetel szinte két esztendőnk alatt szakadatlanul egybe lévén köttetve: nagyobb gyönyörűséggel és örömmel nem tudjuk, ha teljesítettük-e valaha Oskolánk Rektorára nézve azon kötelességünket, melyet tőlünk fent tisztelt Rektor Urunk kívánt (t. i. szolgálati bizonyítvány kiadását). Szeretett és tisztelt Oskolánk Rektorának magaviselete feljül haladván minden dicséretet, többet nem mondhatunk, mint ezt óhajtásunkba befoglaljuk, hogy: *A Jóltevő Isten, a mely oskolát meg akar áldani s virágzóvá tenni, adjon abba Tanítóul Péczely Józsefet.*«⁴

A Mezőtúron töltött idő vége felé beteges volt. Kitűnik ez az egyházi gyűlés 1813. márcz 20-án kelt végzéséből, a mely másrészt még jobban kidomborítja azt a szeretetet, a melyre kitűnő működésével méltónak bizonyult.⁵ Elrendeli a gyűlés, hogy a rektort jó alkalmatosságon vigyék be Debreczenbe édes asszony anyjához. Hozzáteszi Magyar Mihály prédikátor, ki a jegyzőkönyvet vezette, hogy: »Rector Péczeli József uram bemeneteléről oly jó rendelés tétetett, hogy a legjobb alkalmatosságon, jó szán által innét reggel megindulván, estve öt óra előtt már Debreczenben volt és az utazás miatt legkisebb szenvedése sem volt.«

¹ Tanárkari jknyv 1804—31. 158. l. — Nem pedig a veteránus rhetorokat tanította, a mint a debreczeni gimn. milleniumi értesítője (198. l.) írja. Ezt az osztályt oktatta Kétzeli Sándor.

² Egyh. jknyv. 1750—1832. 141—142., 164., 172. l.

³ U. o. 164. l.

⁴ Egyh. jknyv. 1750—1832. 141—2. l.

⁵ U. o. 172. l.

A kiről így írnak, azt nemcsak becsülik, nemcsak az érdemeit ösmerik el, itt már a szeretet, a gyöngéd ragaszkodás szól.

Életének tehát nem csekély jelentősége az, a mit a mezőtúri gimnázium objektív-látású jelenlegi igazgatója *Faragó Bálint* megállapít: hogy utódjával, a derék *Péteri* Andrással együtt Péczely az, a ki a túri iskolát felemelte annyira, hogy abba távoli vidékről, sőt a »külföldről is számosan gyülekeztenek.«¹

A mezőtúri rektorság természetesen csak lépcső volt Péczelynek — magasabbra. Még ugyanazon év 1811. augusztusában töltötte be az egyházkerületi gyűlés a Magyar Mihály tanári állását, ki mezőtúri lelkésznek választatván meg, hivataláról lemondott. Az új választásból úgyszólván helycsere lett, Magyar Mihály utódjául Mezőtúrról hívták vissza Péczely Józsefet, a ki ez állást el is fogadta, csak szabadságot kért, hogy három esztendőre külföldre mehessen ismeretei gyarapítása végett s addig Tatai Sándort alkalmazták »*interimális professor*«-nak.²

Képességeinek, tehetségének nem mindennapi jelét adhatta az az ifju, a kit alig 22 éves korában ért az a kitüntetés, hogy az ország egyik legnevezetesebb főiskolája tanárának választotta. A biztosított pálya nyugalmaival néz a jövőbe s készül a külföldre, soha nem látott tájakra, hogy tudásvágyát kielégítse. A dolog azonban huzódik, bizonyosan az anyagi részét nem tudta egykönnyen rendezni, úgy hogy még két esztendőt kellett Mezőtúron töltenie, míg végre »1813-ban az iskola akadémiákra küldte.«

A külföldön töltött két év végtelenül fontos volt Péczelyre nézve. Látóköre tárgult, tudása nagyobbodott.

Látta Bécset s megfordult a császárváros híres egyetemén is, de aztán sietett tovább, a »világ egyetemére,« ahogy lelkesülten nevezi a göttingeni főiskolát. Az itt töltött idő maradandó hatását semmi sem bizonyítja jobban, mint azok a magasztos szavak, a melyekben e főiskoláról jó harmincz év múlva is megemlékezik.³

A debreczeni kollégium kitűnő növendéke otthonosan érezte magát Göttingen levegőjében, ebben a komorságig komoly tudományos légben, a mely a könnyebb gondolkozású ifjak ezrére oly nyomasztólag hatott. (Elég a nagy német költő irónikus szavaira czéloznunk.)⁴

Lelkesedéssel csüggött tudós tanárainak a magyarázatán, a nagy Heynét Budai felett mondott, többször idézett emlékbeszédében meghatottan említi, Schlötzernek pedig, a jeles történettudósna

¹ A mezőtúri ref. főgymn. története. Az isk. 1894—5. értesítőjében 37. l.

² Bakóczy J. feljegyzései. A debreczeni ref. főisk. levéltárában. Debreczeni ref. superint. jegyzőkönyve 1811 aug.

³ Emlékbeszéd Budai É. felett. Akad. Évk. VI. k. 55. l.

⁴ Heine H.: Harzreise. Az akkori göttingeni viszonyokról, a diákéletéről bőszes felvilágosítást nyújt egy 180 oldalas füzet: »Der Göttinger Student. Oder Bemerkungen, Rathschläge und Belehrungen über Göttingen und das Studentenleben auf der Georgia Augusta. 1813.«

hatása, a feltétlen óvatosság a történelmi kutatásban: félreismerhetetlen későbbi műveiben.

De a göttingeni évek hatása nemcsak erre szorítkozott. Péczely nem volt zárkózott természetű, noha gyermekkorában sokat volt magára utalva. Itt Európa minden részéből ezrével gyűlt össze az ifjuság, a kik közül írónk sokkal érintkezett. Tökéletesítette magát nemcsak a német nyelvben, hanem a francziában is, más emberekkel, más viszonyokkal ismerkedett meg, új, eddig nem ismert életfelfogás nyílt meg előtte. 1815 őszén, két esztendő kellemes emlékeivel és hasznos tapasztalataival, megérve, megemberesedve tért vissza Debreczenbe.

II.

Tanár lett abból, a kit az istenek gyűlöltek, — énekli a költő tréfásan, de olyan tréfával, a mibe nagyon sok komolyság vegyül, — s mosolyog, miközben a könnye is kicsordul.

Péczely József harmincznégy éves tanári pályával nem úgy tűnik fel az esztendőök távolságában, mint az istenség haragjának tárgya. A ki negyedfél évtizeden át szeretettel ült tanszékén, a ki oly hosszú időn át nem csüggedett fáradságos, sok nyomorusággal vert pályáján, azt nem gyűlölték az istenek, de szerették tanítványai.

Külföldi utjáról visszatérve, legott átvette Péczely helyettesétől a tanítást, miután ünnepélyesen beiktatták hivatalába, a mit maga jegyez fel a tanári kar jegyzőkönyvében.¹

»9^a Nov. 1815. Prof. hivatalomba, a' Köz. Historia Görög és Deák Literatura tanítására, Fő Tiszt. Superintendens *Benedek* Mihály Ur Mélt. Fő Curator és Palatinus Péchi Ujfalusi *Péchy* Imre Ur és az egész helybeli T. Curatoratus jelenlétében inauguráltatván, azolta, mint a' Professori Collegátusnak legifjabb tagját, engem illetett a' jegyezni valók feljegyzése.«

Mielőtt tanári működésének egyes mozzanatait vennők sorra, vessünk pillantást tanításának módjára.

A classica literatura tanítása Péczelynél annyiból állott — írja *Kovács* János,² — hogy fordítottat egyet-mást a latin auctorokból, leginkább Livius- és Tacitusból. A görög órákon Homérosszal foglalkozott legtöbbit s ezeknek a szerzőknek élettörténetét is előadta, de általában a görög és latin irodalmat nem ösmerette meg.

Annál nevezetesebbek voltak történelmi előadásai. Miután ezidőben már a gimnáziumban megismerkedett a gyermek az ókor

¹ Acta Publica Incliti Curatoratus et Professoratus Ill. Collegii Helv. Confessionis Add. Debr. 1804—31. 269. 1.

² A szerzőhöz írt levelében (Szalacs 1900. jul. 8.) *Kovács* János, ki később Arany Jánosnak volt nevelőtársa a Tisza-családnál, Geszten, maga is tanítványa volt Péczelynek.

történetével s nagyjában a középkorral is, — Péczely teljesen az újkorra s a hazai történelemre szorítkozott. (Az akadémiai szakon utódja Tóth Ferencz hozza be az ó- és középkor oktatását.)

Előadását nem lehet szebben jellemezni, mint tanítványa, majd pályatársa *Szücs István*:³

»Ha a különben szikár, de jelentős alak tanszékébe lépett; átszellemült arcza, lángoló heve, velőt rázó, lelket indító érczhangja, az összes hallgatóságot egyiránt meglepő, ünnepélyes beszédje, eszet figyelni, szívet érezni késztető szónoklata, egyiránt hozta ámulatba mindenkinek elméjét. És midőn tőle az egyetemes vagy magyar történelem valamely részének ecsetelését hallók: remegtünk a leczkeóra rövidségéért s óhajtók, vajha legalább 24 óráig tartott volna egy előadása; s őt hallván, méltán kérdők a költővel: Hol lakik ennyi erő és tűz ily gyenge alakban?»

Előadása nem volt terjengős, e tekintetben élesen elütött nagynevű elődjétől Sinai Miklóstól, a kit egykori irások szerint az egyházkerületi gyűlés szólított fel, hogy történelmi előadását, melyet husz éven át folytatott évről-évre, egymásután, valahára fejezze be.

Péczely József minden évben előadta az egész újkori történetet, még pedig 1827, illetőleg 1830-tól kezdve egészen haláláig, saját tankönyve, a Summarium szerint. Ebből aztán tanítványai magyarul csináltak kivonatot. Így készültek el a terjedelmes anyagra.⁴

De igazi elemében a magyar történelmi órákon volt. Minden előadása egy-egy szónoki remek volt. Híre messze földre elterjedt s Debreczen egy művelt vendége sem mulasztotta volna el a nagy Péczely meghallgatását. Ekkor még nagyobb lendülettel szónokolt s szavai az idegenekre felejthetetlen benyomást tettek. Míg a legújabb kor történetében a hollandi és észak-amerikai szabadságharczok, Stuart Mária szomorú története, a harminczéves háboru, a lengyel nemzet bukása, meg a francia forradalom vonzották; a magyar történetben Nagy Lajos, a Hunyadiak kora, a mohácsi vész volt a legkedveltebb tárgya.⁵

Előadásai rég elhangzottak, itt-ott él még egy-egy tanu, a ki homályosan emlékszik rájuk. De ezeknél is biztosabb képet nyerünk az ő tanításáról, ha a *Magyarok történeteit* olvassuk. A történet egy-egy fontosabb, lelkesítőbb mozzanatánál elnyomja a komoly megfigyelőt a szónok, kitör s nyugodt fejtegetés, az események egykedvű mérlegelése helyett izgatott, szenvedélyes szózatot hallunk, tele tüzzel, honszeretettel, nemzeti érzéssel.

S a mint olvassuk, mintha föltámadna, mintha magunk előtt látnánk katedráján előre hajolva a fakó arczu, izzó szemű tudóst.

Egy évvel beköszöntése után, midőn a tanárkar megállapítja

³ Debreczen sz. kir. város története III. k. 964. l.

⁴ *Tóth F.* nyug. akad. tanár közlése, a szerzőhöz intézett levelében. Szepes-Szombat 1900 jul. 3.

⁵ *Szücs J.* u. o. 964. l. *Dr. Kola János* szives közlése.

a tudományok tanításának új rendjét, szükségessé vált a debreczeni alsóbb osztályok számára egy pár Manuális (kézikönyv) készítése. Ez alkalommal Péczelyre is két munkát bízta. Kellett készíteni egy *ó- és új Geographiát Magyar Nyelvem, oly móddal, hogy az egyszersmind Physico-Politico-Geographia is legyen.* A másik megbízás pedig abban állott, hogy a »Langvius¹ Colloquiuiumai után a Brocdex Grammatikájából és másunnan tegyen rövid Deák Meséket és Narratiokat.«² Ezen felszólításnak eleget tett-e: nem tudjuk. Azokról a nagyszabású könyvekről, melyeket első sorban szintén tanítványai számára írt, — áll ez különösen a Summariumra — másutt emlékezünk meg.

1818-ban lesz először rektor; még nincs 29 éves és az ország egyik legelső akadémiájának kerül az élére. Az igazgatás tiszte eredetileg sorban száll tanárról-tanárra. De ez nem olyan szabály, a mely nem ismer kivételt. Lemondás, átugrás által gyakran változik a sorrend s a Péczely rektorságának az évei is ilyenformán alakulnak: négyszer volt rektor, 1818-ban, 1822-ben, 1829-ben és 1847-ben.

Ezt a majd husz esztendőös szünetet tanártársaival való hercehurczái, összetűzéseik idézték elő, a minek ép úgy oka volt a tanári karnak az újításokkal szemben való konok magatartása, a mint oka volt Péczelynek is bizonyos rideg hajthatatlansága. S ha túlzó mende-mondának tartjuk is azt az egykori szóbeszédet, mely szerint Péczely rektorsága alatt gyakran mondta:

»Sic volo, sic jubeo, sic erit, sic stat sententia!«³

Annyi bizonyos, hogy olykor nem riadt vissza az erőszakoskodástól sem s könnyű megértenünk, hogy azok ép úgy nem szerették volna az igazgatói széken látni, elütő szellemű társukat, a mint neki sem lett volna kellemes az előlülés. Így ha egyébben nem igen értettek egyet, a rektorságnál valló mellőzést illetőleg megvolt a hallgatóságos megegyezés. Ő maga szívesebben viselte az alsóbb osztályok felügyelője, meg a könyvtári igazgató tisztségét.

De a mikor forma szerint nem is vezetője a tanári karnak, valósággal mégis ő a vezére. Annak mutatkozik mindenkor, ha reprezentálásra kerül a sor; például mikor 1845 október 6-án Széchenyi István vidéki körútja közben Debreczenbe is ellátogat: a tisztelgők között *elsőik a professzorok Péczelyvel.* Így emlékszik meg róla naplójában, őt emeli ki a legnagyobb magyar.⁴

1847-ben aztán, mikor a viszonyok megváltoztak, régi ellenfelei elhaltak vagy pályát cseréltek: élete alkonyán még egyszer visszakerül a rektori székbe.

Első rektorsága alatt semmi nevezetes sem történt, annál

¹ Joach. Langii Colloquia Latina una cum praemisso tirocinio paradigmatico. Debrecini 1813 (Debr. gimn. ért. 1894—5. 216. l.)

² Acta Professoratus stb. 1804—31. 293. l.

³ Vecsei Viktor szíves közlése.

⁴ V. ö. Zichy Antal Sz. I. életrajza II. 8. l.

több újítás esett a másodikra, ekkor szabályozzák újabban a ruha kérdést, a rend érdekében elrendelik a törvény mennél gyakoribb olvasását és — a mi nevezetes: feltétlenül megtiltják a színielőadások látogatását.¹

De ha nem került is rá jó darabig az előlülés, a vezetés rendje: Péczely József nagy érdeklődéssel kísérte a tanítás menetét s nem mondott le arról, hogy a saját nézetét érvényre juttassa.

Mária Terézia korától kezdve a tanítás ügye általában forrongásban van, de ez még nagyobb mértékben van így a debreczeni kollégium falai között. A fejlődés kezdetét és további folyamatát már az imént szemmel kísértük. A reális és humánus irány küzdelme az 1817-iki tantervben a humanisták győzelmével végződött, de ezzel a nevelés, a tanítás folytonos tökéletesítése nem ért véget.

1833-tól 1845-ig az u. n. tudományos küldöttség állandóan működik s ez idő alatt sok új terv, nem egy, később megvalósult eszme merült fel.

Az 1841-ben megújódott s a Vay Miklós báró főgondnok előlülése mellett nagy buzgalommal megindult küldöttség veszi tárgyalás alá Péczely József tantervét is.

S ha eddig néhány, szórványosan megismert intézkedésében már láttuk pedagógiájának körvonalait, ebben a javaslatban előtünk áll az egész Péczely József, a korát megelőző tanterv.

Legelsőbbben is a testi erők fejlesztését emeli ki s 1845-ben behozták azt az újítást, hogy a testgyakorlásért ettől kezdve nem kell külön díjat fizetni. *Minden tudományt magyar nyelven kell tanítani* s egyes tantárgyak előadását az értelem fokozatos fejlődéséhez mérten meg kell ismételni. Egy tanító keze alá 50—60-nál több gyermeket nem kell bocsátani, a magántanítói intézmény (bizonyos feltételek mellett) szűnjön meg. Hangsúlyozza a négy éves iskolakötelezettséget. Végre nagy súlyt fektet az ítélőképesség gyakorlására.

Az elemi iskola négy, a gimnázium hat osztályból áll a Péczely javaslata szerint s ezt a tudományi bizottság el is fogadja, a mint egyéb részéből is sokat vesz át. De az így összeállított bizottsági javaslat annyi ember gondolkodásából volt összeszöve, hogy céljának sehogy sem felelhetett meg.

A 48-diki vihar aztán, mint annyi mást, ezt is elseperte.

Nem kevésbé nevezetes az a javaslata, melylyel 1844-ben az iskolai fegyelmi állapotot igyekezett rendezni. Vecsei Józseffel egyidőben dolgozta ki, de az ő tizennégyezikes törvényjavaslata amazétól a legfőbb elvekre nézve eltér.

Péczelyé sokkal rövidebb is, mint a másik törvény tervezet. Vezérlő motívuma, hogy az egyes esetek elbírálása a tanítók atyai belátására bízandó. Nem úgy Vecsei. Ő azt vallotta, hogy a tör-

¹ Tanárkari jknyv 1822.

vény szilárd alapjáról semmi feltételek között sem szabad lelépni; a tanár kötelessége a pontosan megszabott törvényt az előfordult esetre alkalmazni.

Mennyivel humánusabb, mennyivel közelebb áll a mai fel-fogáshoz a Péczely munkája. De kisebbségben maradt.

Előbb Kerekes Ferencz foglalt ellene állást, *Atyáskodás* című dolgozatában, majd az egész bizottság Vecsei javaslata mellé csatlakozott. Élő törvény azonban nem lett ebből sem.¹

Általános pedagógiai feladatain kívül egyéb kötelességei is voltak. Tizenhat esztendeig volt vezetője a kollégium nagykönyvtárának, 12 évig pedig classium inspector volt, az alsóbb osztályokra ügyelt fel, mint Maróthi Györgynek, a kollégium újjászervezőjének méltó utóda. Munkabírására jellemző, hogy egy esztendőben (1812) volt rector, bibliothecae praefectus és classium inspector. Ha hozzávesszük, hogy e mellett tanszékét sem hanyagolta el: fogalmunk lehet Péczely munkásságáról.²

*

Most pedig vizsgáljuk azt a szellemi hatást, a mivel Péczely működése volt tanítványaira. A hosszú, szikár férfi szívét a hon-szeretet érzése hevítette, minden lépésével, minden szavával a nemzeti tökéletesedést akarta előmozdítani.

Czélja, a melynél — úgymond a *Lant* első évfolyamának bevezetésében, — »a magyarnak semmi elébbvaló nem lehet: hogy nyelvünk, ezzel együtt nemzeti létünk minden lehető módon, minél előbb teljes kifejtődést, virágzást, önállási pontot, életet és állandóságot; Nemzetünk Európa legműveltebb, legtiszteletesebb Nemzetei között főfő helyet és rangot nyerhessen.«

Ez a cél vezérelte egész életében. Hivatásának vallotta, hogy testben erős, lélekben egészséges nemzedéket neveljen, nemzeti érzést öntve beléjük. S van-e erre a célra biztosabban vezető eszköz, mint a költészet ápolása?

Nem szorítkozott hát a tudomány elhíntésére, hanem elvezette tanítványait ahhoz az oltárhoz, a hol a költészet múzsájának mutatnak be áldozatot.

S az oltárhoz vezető út lejtős volt, lépcsőfokon kellett rá felhágni.

Előbb latinul íratott, jobbára ódákat. Nem itt a helye, hogy ezeknek a *Pallas Debrecinában* összegyűjtött daraboknak költői értékét számba vegyük, most csak izlésteszítő és erkölcsisztító hatásukat akarjuk kiemelni. A mikor ezután a komoly, többé-kevésbé

¹ V. ö. *Sinka* Sándor: A gimn. oktatásügy tört. 1848-ig. A debreczeni ref. gimn. értesítője 1894--5. 134--142. ll.

² Egyszer-másszor panaszkodik is nagy megterhelhetése miatt. I. például Toldyhoz írt levelét (1827. ápr. 4.): »Annyi az iskolai mindenféle bajjal elfoglaltatásom, hogy Históriaimnak is csak lopom az időt.«

tehetséges ifjak kedvet kaptak a költéshez, megszerették azt: kinyitotta előttük a magyar költészet ajtaját s megszületett a *Lant*.

Most már nem kellett az ifjakat tanárkari határozatokkal biztatni latin versek faragására, midőn valamely királyi herceg Debreczenen átutazott vagy szemét lehúnyta, egyre-másra teremnek az ifjak zengeményei, melyek közti Péczely igazsága bírálatot tud gyakorolni. Megválogatja, melyik méltó a legfőbb kitüntetésre, hogy kis évkönyvében, a szerény című, szerény formájú *Lant*-ban helyet foglaljon. A diáksereg buzdítására szolgáltak a korán elhunyt Némethi Pál versei. Negyvenhét évvel a jobb sorsra, hosszabb életre méltó debreczeni ifju halála után adja ki Péczely azzal a világos czélzattal, hogy a kollégium mostani tanítványai derék elődjöknek példáján buzduljanak.

S ez, ugyanez az eszme vonul végig abban a hajdan sokat emlegetett, nagy port felvert ügyben, mely a *Csokonai* síremlékéhez kapcsolódik. Ez az eset érdekességénél fogva megérdemli, hogy tiszta képet nyerjünk róla.

Harmincz esztendővel Csokonai halála után már szinte lehetetlen volt a költő sírkövének felállítását tovább húzni-halasztani a kegyelet megsértése s a város jó hírvének fogyatkozása nélkül. Sírja beroskadt, fejfája elkorhadt.

A városban megindult a gyűjtés. Péczely József nem hagyott semmi alkalmat elveszni, a mi az ifjúság lelkében a nemzeti érzést, a költészet tiszteletét szíthatta s ilyen volt ez az emlék is. Azt akarta, hogy ez a kő necsak nyárspolgárok, Csokonait meg nem értő emberek adományából készüljön, hanem járuljon hozzá, ha filléreivel csupán, de járuljon hozzá: az ifjúság is; azok az ifjak, a kik ugyanabba az iskolába járnak, a hová Csokonai járt, a kiket ugyanazok az épületek, ugyanazok az emberek vesznek körül, a kik a boldogtalan költőt.

Bár Péczely törekvése megakadt ellenfeleinek makacs ellenállásán, kik a síremlékre való gyűjtésben a szegény emberek megsarczolását látták s a Péczely gyűjtőiveit a kollégiumból kitiltották, azért az ő igyekezete nem maradt haszontalan. Oroszlánrésze van benne, hogy a síremlék a következő év elején felállítatott.

Négy év múlva még szebb siker koronázta Péczely törekvéseit. Szép dicsőség érte ekkor a debreczeni alma matert, két derék tagja által, kik közül az egyikre már nem is süthetett a kitüntetés derült sugara.

A Kisfaludy-Társaság ekkor már harmadik éve tűzött ki pályázatokat s az előretörő ifjak előtt nem volt kecsgetőbb babér, mint a Kisfaludy-Társaság pályakoszorúja. Péczely ösztönzésére egyre többen vesznek részt az országos versenyben és senkinek sem nagyobb az öröme a Péczelyénél, midőn 1839-ben az első meg a második díjat debreczeni diák, az ő tanítványa nyerte meg. Nagy Imre volt az egyik, a tragikus sorsu, fiatalon

meghalt poéta, a másik Szilágyi István, a kinek meg késő öregség s egy nagy magyar költő első buzdítása jutott osztályrészül.

A mennyire örült Péczely az eredménynek, igyekezett is azt ügyének hasznára fordítani. Mindig kedves volt előtte a példával való lelkesítés s találhatott volna-e alkalmasabb példát ennél a két ifjunál, a kik társaikkal egy iskolában nevelődtek, egy városban nőttek fel?

Az ünnep szép volt, nemes volt és megható.¹ Néhány professzor s az egész ifjúság jelenlétében nyújtotta át a Kisfaludy-Társaság nevében Péczely a serleget Szilágyi Istvánnak s megemlékezett az *Árpád* szerzőjéről, Nagy Imréről, a ki nem érhetette meg dicsősége napját. Kevéssel az eredmény nyilvánosságra hozatala előtt sírba dőlt.

Péczynek ez a beszéde nemcsak a legtöbb kiadást ért műve, hanem a legközvetlenebb is. Az ifjak, a kik körül állották, érezték, tudták, hogy a mit mesterük mond, nem szónoklati sallang, czifraság, hanem igaz, őszinte szó. »Minden előmenetel, melyet a nemzeti literatura mezején teszték és így társaitoknak is azon közelebb aratott babérai senkinek nagyobb benső örömet nem okoz, mint nekem.« »Én javaitokért, becsületetökért buzgó, a ti ártatlan örömeiteket, mint magáét tekintő szives barátotok s legrégibb oktatótok vagyok.«²

Az is volt.

BALKÁNYI KÁLMÁN.

¹ V. ö. Péczely levelét Toldyhoz 1840. ápr. 16.

² Nagy Imre versei Pesten 1846. Nagy János kiadásában 10. 1.

